



Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
„Javni dijalog o sudbini ubijenih i nestalih: Mi pamtimo – a vi?“¹

Milan Mijo Radić – nestanak: Ivina priča o ratnom Vukovaru

Studija slučaja

Zagreb, travanj 2021.

Pripremio: Jurica Vitković

¹ „Projekt „Javni dijalog o sudbini ubijenih i nestalih: Mi pamtimo – a vi?“ podržan je sa 149.999,99 € financijske podrške Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP i Norveških grantova. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda“.

Sadržaj:

1. Uvod	3
2. Život prije rata	3
3. Najava i početak rata u Vukovaru	4
4. Odlazak iz Vukovara	5
5. Povratak u Vukovar, zaustavljanje na Veleprometu i Milanov nestanak.....	6
6. Period zarobljenštva	7
7. Život nakon zarobljenštva i povratak u Vukovar.....	8
8. Zaključak.....	9
9. Kronologija slučaja Milan (Mijo) Radić	10
10. Literatura.....	12

1. Uvod

Posljedice Domovinskog rata mnogi, a posebno obitelji nestalih, osjećaju i danas. Pronalazak informacija o njihovoj sudbini i posmrtnim ostacima temelj je izgradnje održivog mira.

Ovaj je prikaz posvećen nestanku Milana Mije Radića koji je 8. studenoga 1991. godine odveden iz prostora tvrtke Veleprometa u Vukovaru u smjeru Negoslavaca. Milan Mijo bio je civil hrvatske nacionalnosti oženjen za suprugu srpske nacionalnosti. Iz Veleprometa je odveden od strane pripadnika srpskih paravojsnih postrojbi. Kroz intervju njegove kćeri Ive Radić snimljen 13. prosinca 2020. godine u sklopu kampanje za prava civilnih žrtava rata koju provode *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću i SNV, kao i uz pomoć dodatne literature i podataka iz *Documentine* arhive, pokušat ćemo ispričati zaokruženu i cjelovitu priču obitelji Radić tijekom ratnih 90-ih u Vukovaru. Uprava za zatočene i nestale je tijekom 2020. godine još uvijek vodila postupak traženja za ukupno 1869 neriješenih slučajeva nestalih i smrtno stradalih osoba, od čega 525 nestalih i nasilno odvedenih osoba na području Vukovarsko-srijemske županije, od toga 386 s područja grada Vukovara. Kroz priču i kontekst života obitelji Radić prije i tijekom rata te uz svjedočanstvo Ive Radić o odlasku i povratku u Vukovar, prikazat će se tragična priča obitelji koja je zbog različitih nacionalnosti svojih članova bila dvostruko viktimizirana. O ocu i supruhu Milanu Miji Radiću još uvijek nema novih saznanja.

2. Život prije rata

Milan (Mijo) Radić rođen je 1. studenoga 1948. godine u Vukovaru, a njegov otac Mate rođen je u Zagvozdu te sa suprugom i Milanovom majkom Ivom (Milom), rođenom Lovrinčević, seli u Vukovar. Nakon završenog sedmog razreda osnovne škole, tada četrnaestogodišnji Milan obolijeva od mišićne distrofije te postaje trajno vezan za invalidska kolica. Ujedno je proglašen radno nesposobnim za većinu djelatnosti, a samim time i za vojnu aktivnost. Osamdesetih godina upoznaje svoju drugu suprugu Jelenu iz Karavukova, koja je u Vukovaru radila u tvornici Borovo. Jelena je bila majka dvije kćeri iz prvog braka, Nele i Violete, a s Milanom se vjenčala 1981. godine. Milan i Jelena odlučili su osnovati obitelj te se 28. rujna 1983. godine rađa njihova kćer Iva Radić. Nakon teških komplikacija u porodu, Iva izrasta u zdravo dijete koje je unijelo veliku radost u obitelj. Unatoč svojoj bolesti te ovisnosti o svakodnevnoj pomoći drugih ljudi, Milan je bio društveno aktivan i omiljen među sugrađanima. Prema riječima njegove kćeri Ive, „kuća nam je uvek bila puna ljudi, a moj otac je imao jako mnogo prijatelja i to je najljepši period u mom životu“ (Radić, 2020). Milan je bio poznat po vedrom duhu koji se očitovao u prijateljevanju s društvom koje je otvoreno prihvaćalo sve ljude. Srdačno je pomagao i Romskoj zajednici u Vukovaru s kojom je imao prijateljski odnos. Za njega nije bila važna nacionalna niti vjerska pripadnost već je ljude gledao prema njihovim kvalitetama. Kako navodi Iva, „imao je prijatelje i Srbe i Hrvate i muslimane i Rusine“ (Radić, 2020). Također, Milan je „po nacionalnosti bio Hrvat rodom iz Splita, a majka Jelena je bila Srpkinja. Ja se u svojem

detinjstvu ne sećam neke razlike te svoje (polu)sestre smatram kao da su moje rođene“ (Radić, 2020). Obitelj Radić bavila se poljoprivredom i poduzetništvom od čega je uspjela renovirati obiteljsku kuću na Sajmištu u Vukovaru te financirati nabavku neophodnih medicinskih pomagala poput električnih kolica i dizalice.

3. Najava i početak rata u Vukovaru

Iva Radić imala je 8 godina kada je započeo rat. Sjeća se da je „jednog jutra biciklom išla po hleb“ (Radić, 2020) te je zatekla razbacanu trgovinu. „Dočekalo me sve razrušeno i razbacano i tu noć je ta trgovina odletela u vazduh“ (Ibid.). U tjeskobnoj atmosferi koja je vladala u Vukovaru, bio je to prvi jasan znak da je počeo rat. U mirnodopsko vrijeme Iva je često odlazila u šetnje sa svojim ocem, no s prvim naznakama nadolazećeg rata one su postajale sve rjeđe. „Svaki put kada bismo otišli u grad vidjeli smo da je nešto novo zapaljeno ili da je nešto novo odletelo u vazduh te smo sklanjajući se sve češće odlazili u podrum“ (Ibid.). Milan je cijelo vrijeme vjerovao u razum i teško se mirio s pripremama za vojnu mobilizaciju, ne vjerujući u mogućnost većeg sukoba. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Vukovar imala je 84.189 stanovnika: 36.910 Hrvata (43,8%), 31.445 Srba (37,4%), 1375 Mađara (1,6%), 6124 Jugoslavena (7,3%) te 8335 (9,9%) ostalih ili neopredijeljenih (Nazor, 2008: 39). S druge strane, grad Vukovar 1991. godine imao je ukupno 44.369 stanovnika: 21.065 Hrvata (47,2%), 14.425 Srba (32,3%), 919 Rusina (2,1%), 694 Mađara (1,5%), 147 Slovaka (0,3%), 94 Nijemca (0,2%), 4355 Jugoslavena (9,8%) te 2940 (6,6%) ostalih ili neopredijeljenih (ibid.). Vukovar je prije rata bio primjer multinacionalnog suživota te Milan Mijo Radić, zbog odrastanja u takvom okruženju, „nije shvatao činjenicu da će se ljudi deliti“ (Radić, 2020) unatoč sve učestalijim napadima popraćenim raznim ekscesima. S druge strane, dvojica sinova Milanovog strica pristupila su Hrvatskoj vojsci te su otišli u rat. „On je i tada osporavao situaciju i nije mogao da veruje šta se dešava u njegovom gradu“ (Ibid.). Iako u prvoj polovici 1991. godine mnogo ljudi napušta Vukovar, obitelj Radić uvjereni su u svoju sigurnost te zbog sve većeg broja ljudi koji se počinje skrivati u njihovom podrumu, odlučuje ostati. U svoj podrum su otvoreno prihvatili sve susjede koji nisu imali adekvatan prostor za sklonište tijekom granatiranja s položaja Jugoslavenske narodne armije (JNA) i srpskih jedinica. To je posebice bilo važno u kontekstu sve jačih napada, koji su „katkada bili toliko žestoki, da je na grad svake minute pao najmanje jedan, ali i po više projektila, kao primjerice 5. rujna, ili od 4. do 6. listopada kad je na grad palo oko 11.000 projektila“ (Nazor, 2008: 67). U određenim trenucima se u podrumu nalazilo i po dvadesetak prijatelja i susjeda različitih nacionalnosti s jednim ciljem – da se spase. Prema Ivinim riječima, „taj podrum u našoj kući svakog je dana bio sve puniji i puniji zato što ni drugi nisu bili svesni što se dešava – da će se ovde komšija s komšijom zaratiti, pa čak da će se i porodice deliti“ (Radić, 2020). Uz svakodnevno pogoršanje situacije s konstantnim jačanjem vojnih aktivnosti, obitelj Radić počinje razmišljati o odlasku u Split gdje je živjela Milanova prva obitelj (otac, majka i tri sestre). Milan je očekivao poziv kao znak dobrodošlice za njega i njegovu tadašnju obitelj, „međutim taj poziv nikako nije dolazio“ (ibid.). Samo jednom ga je pozvao tada

osamnaestogodišnji nećak što je Milana razbjesnilo smatrajući kako nećak „nije taj koji treba da ga pozove“ (ibid.). Naposljetku, Milan je odlučio osobno kontaktirati svoju splitsku obitelj. U telefonskom razgovoru je čuo da može doći sam s djetetom. Supruga Jelena i njezine kćeri iz prvog braka nisu bile dobrodošle. Milan na to nije mogao pristati.

4. Odlazak iz Vukovara

Početak ljeta 1991. u Vukovaru su obilježili nestanci i usmrćenja desetak hrvatskih i srpskih civila. U kasno ljeto 1991. godine u Vukovaru započinju najrazornije ratne operacije. „Prema nepotpunim podacima, u borbama za Vukovar srpski agresor koristio je više od 1000 borbenih oklopnih vozila, zrakoplove i brodove, više stotina cijevi svih vrsta topničko-raketnog oružja iz kojih je sustavno i bez izbora ciljeva ispalio na grad na stotine tisuća projektila“ (Nazor, 2008: 68). Susjedi i prijatelji obitelji Radić koji su svakodnevno bili zajedno u podrumu, vršeći pritisak na Milana odlučili su potaknuti odlazak iz grada. Kako svjedoči Iva, istog mjeseca je „gorio Vuteks koji je 300 metara vazdušnom linijom od naše kuće, a bombardiranja su bila sve češća“ (Radić, 2020). Kao rezultat sve teže vukovarske svakodnevice, obitelj Radić s prijateljima odlučila je napustiti grad. „Sa 7 automobila krenuli smo da napustimo grad“ (ibid.). Iva navodi kako je tog dana u njihovo dvorište došao Jovan Radan², „naš komšija koji je rekao mom ocu da ne trebamo da napuštamo grad već da se sklonimo u Vuteksovo sklonište“ (ibid.). Međutim, kako nastavlja Iva, „moja majka se tome jako usprotivila jer je Vuteks već nekoliko puta bio bombardiran te su se tamo pojavljivala razna uniformisana lica“ (ibid.). Stoga obitelj Radić sa svojim vozilom Ford Sierra na čelu kolone od pet-šest automobila u popodnevnim satima 7. rujna 1991. godine napušta Vukovar te se zajedno uspijevaju izvući iz grada. Ispostavit će se da je to bio zadnji trenutak za odlazak. Tzv. kukuruznim putem izlaze iz grada, no poslije će se pokazati da je taj put „dva sata kasnije zatvoren te više nitko nije mogao da napusti grad“ (ibid.). Naposljetku, prolazeći brojne barikade i uznemirujuće kontrole ZNG-a, vojske JNA i raznih paravojnih snaga „koje su tražile razne legitimacije“ (ibid.), dolaze u Srbiju, zaprepašteni stanjem u svom razrušenom i zapaljenom gradu. Samo dva dana prije njihovog odlaska, odnosno 5. rujna 1991., „započeo je do tada najžešći topnički napad na Vukovar; na grad je svake minute pala jedna granata ili raketa. Pogođen je Dom umirovljenika; ubijene su dvije, teško ranjene četiri, a lakše ranjene tri starije osobe. U bolnicu je primljeno najmanje 17 ranjenika“ (Nazor, 2008: 102). Obitelj Radić uspješno izlazi iz grada i dolazi u Karavukovo, selo u općini Odžaci u Zapadnobačkom okrugu u Vojvodini. Tamo je u staroj obiteljskoj kući sa suprugom i dva sina živjela sestra Ivine majke Jelene, Ivina teta. U tim trenucima vjerovali su kako Vukovar

² Prema optužnici (K-DO-45/04) ŽDO u Vukovaru, podignutoj 12. veljače 2007. godine, Jovan Radan optužen je za počinjenje krivičnog djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinivši ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Točnije, optužnica ga tereti da je „19. studenog 1991. godine u Vukovaru, u krugu poduzeća „Velepromet“, kamo je nakon okupacije grada od strane tzv. JNA i paravojnih postrojbi doveden veći broj zarobljenih civilnih osoba, kao pripadnik paravojnih postrojbi, jednom rukom uhvatio za glavu Dauta Ziberi, a drugom rukom, u kojoj je držao nož i istim mu prerezao vrat, te ga usmrtio“ (K-DO-45/04, 2007).

napuštaju samo na nekoliko dana te kako će se ubrzo vratiti. Međutim došlo je do neslaganja unutar različitih obitelji te Milan i Jelena 28. rujna odlučuju otići iz Karavukova prema obližnjim Odžacima koji su bili puni rezervista, izbjeglica i dr. osoba. Iako je pronalazak stana izgledao kao nemoguća misija, ipak pronalaze dvije trošne prostorije gdje su se smjestili, a koje su bile „pune vlage, bez kupatila i pune pacova“ (ibid.). Loši uvjeti života rezultirali su učestalim zdravstvenim problemima te su tada osmogodišnju Ivu „gotovo svaki dan vodili kod doktora na tri injekcije dnevno“ (ibid.). Iva se sjeća kako je tijekom tog perioda prvi puta vidjela oca da plače. Sjedeći u svojim kolicima i zagledan preko kanala u vukovarsku stranu koja se dimila od baruta, Milan je iz sve snage zaplakao: „Ronio je jako velike suze, jako je plakao i tresao se. Prvi put u svom životu osećao se bespomoćno unatoč svojem invaliditetu tijekom većine života“ (ibid.) znajući da ne može zaštititi vlastitu obitelj. Milan Mijo Radić je slušajući radio gotovo svakodnevno prepoznavao svoje prijatelje, susjede, poznanike, pa čak i članove rodbine na popisu stradalih toga dana.

5. Povratak u Vukovar, zaustavljanje na Veleprometu i Milanov nestanak

Obitelj Radić je živeći bez ikakvih primanja te dolaskom studenoga sve teže podnosila financijske troškove. Stoga se majka Jelena s jednom od svojih kćeri odlučila vratiti u Vukovar u obilazak kuće kako bi uzela dodatne stvari: „Čuli smo da su ljudi dolazili do svojih kuća u trenucima primirja i da su uzimali osobne stvari bezbedno se vraćajući nazad“ (Radić, 2020). Tijekom tog perioda u kuću obitelji Radić smjestila se jedna od jedinica JNA s vojnicima iz Crne Gore koji su bili pristupačni i korektni te se Jelena sa svojom kćeri idući dan sigurno vratila u Odžake. Poučeni tim iskustvom, desetak dana kasnije, Milan odlučuje da se i on želi vratiti posebice jer ga je „sve to jako pogađalo, a za Vukovar je bio jako vezan“ (ibid.). U istom trenutku bio je uvjeren da za njega nema nikakve opasnosti „niti da mu se ikakvo zlo može dogoditi s obzirom na to da nije učestvovao u ratu, žustro mu se protiveći. Verovao je da se mirom sve može rešiti“ (ibid.). U ranim jutarnjim satima 8. studenoga 1991. godine, Milan, Jelena, Iva i Nela odlaze u Vukovar. Oko 14:30 sati na ulasku u grad obitelj zaustavljaju na Veleprometu gdje je postavljen kontrolni punkt: „Morali smo stati na Veleprometu radi dozvola s kojima možemo doći do naše kuće. Na Veleprometu se tada nalazila JNA i ostale srpske paravojne postrojbe“ (ibid.). Zaustavljeni su od strane srpskih jedinica. Nakon što su im oduzeti dokumenti te su auto parkirali na Veleprometu, Jelenu i Nelu odvođe na ispitivanje u obližnju prostoriju, a Iva ostaje s ocem. „Sećam se tog dana. Tata i ja smo sedeli u autu, bilo je sunce i čekali smo da se vrate majka i sestra kako bi otišli kući“³ (ibid.). One su se ubrzo vratile s ispitivanja, a za njima je došao i Jovan Radan. Bio je to onaj isti Jovan Radan koji se pojavio pred kućom na dan odlaska obitelji Radić iz Vukovara, te „isti prijatelj moga oca koga se sećam iz detinjstva, koji nam je dolazio često u kuću, s kim se moj otac družio, a koji je za mene bio

³ Iva Radić prepričava posebno upečatljivi dio svojeg sjećanja: „Sećam se da je na radiju zaspivala pjesma 'Oka tvoja dva suzama / Ne daju da teku / Noć je prokleta, medena / Odlazim ti ja zauvijek'. Očito da je pjesma imala neku poruku“ (Radić, 2020).

ćika Jovica. Ali, to više nije bio taj isti čovek. Na njegovom licu više se nije videlo prijateljstvo“ (ibid.). Prema sjećanju Ive Radić, Jovan Radan je obznanio da se Milana mora odvesti na ispitivanje u Negoslavce jer na prostoru Veleprometa nisu postojali adekvatni uvjeti. Podsjetimo, „sela oko Vukovara, Negoslavci, Bršadin, Pačetin, Trpinja, Bobota i Borovo Selo, naseljena srpskim stanovništvom od svibnja [1991.] su pretvarana u oslone točke lokalnim pobunjenicima i JNA stvarajući kružnu osnovicu za buduće napade na grad“ (Marijan, 2002: 373). Unatoč protivljenju supruge Jelene koja je molila da se Milana ne odvaja zbog njegove nemoći⁴, odvođa ga iz Veleprometa. S okupacijom grada uslijedili su brojni zločini, a mnogi ljudi „upiru prstom u svoje susjede u „Borovo Commerceu“, „Veleprometu“ i na drugim mjestima gdje su odmah i ubijani“. (Nazor, 2008: 63). Jovan Radan je osobno sjeo u automobil obitelji Radić u kojem su se nalazila rasklopiva invalidska kolica i radio. Odveo je auto iz Veleprometa vozeći Ivinog oca: „skrenuli su desno zaista ka Negoslavcima, a moj otac nas je celo vreme pratio pogledom“ (Radić, 2020). Bilo je to zadnji put da je Iva vidjela svoga oca živog te su joj slike izlaska auta iz dvorišta Veleprometa ostale zauvijek urezane u pamćenje.

6. Period zarobljenštva

Obitelj nasilno odvedenog Milana Radića ostaje na Veleprometu. Odvođa ih u podrum ispod hangara, a preko puta prostorije gdje su Jelena i Nela ispitivane. Prema Ivinom sjećanju, u tom podrumu je bilo jako mnogo ljudi: „na podovima, na nekim madracima, a u jednom trenutku se ponovno pojavio Jovan Radan koji je popisivao ljude koji se nalaze u podrumu“ (ibid.). Na upite supruge Jelene o Milanu, Radan nije davao odgovore te je samo ponovio da su ga odveli u Negoslavce. Period zatočeništva u Veleprometu bio je iznimno traumatično iskustvo te je Iva osim tjeskobe i brige za nestalog oca strahovala zbog neprestanih ispitivanja i učestalih odvajanja od majke. Kako i sama navodi, „jednu noć smo se probudile sestra i ja, a mame nema. Jako smo se uplašile i upitale vojnika koji je držao stražu gdje je naša mama. Tada sam osjetila prvi put strah“⁵ (ibid.). Jelena, Iva i Nela istog dana bivaju premještene iz podruma u prostoriju na dnu Veleprometa koja je bila udaljena od ostatka kompleksa, pa je Jelena, strahujući za sigurnost, tražila da dovedu još neke civile koji su ubrzo i dovedeni.⁶ Među zarobljenicima na Veleprometu obitelj nestalog je uočila i Marka Radića, Milanovog rođenog strica, a Iva se sjeća da je „taj čovek izgledao jako tužno. Tad su mu već ubili jednog sina, a drugi sin mu je bio u zarobljeništvu u kojem je kasnije i on ubijen“ (ibid.). Također, s obzirom na to da je obitelj nestalog dobro financijski stajala, saznaje da su gradom kružile priče o Milanovom potpomaganju jednoj od jedinica Hrvatske vojske što ga je dodatno kompromitiralo. Iva zaključuje „da su ljudi preuveličali sve zajedno te su mu njegov uspeh stavili kao otežavajuću

⁴ „On nije mogao sam izaći iz auta“ (Radić, 2020).

⁵ Kako navodi Iva, strah koji je osjetila prvi put u tom podrumu bio je potpomognut time što je „videla mnogo ljudi koji su jako zabrinuti, koji su jako tužni, koji neprestano plaču, bilo je i mnogo starijih ljudi, mnogo dece, mnogo žena i shvatila je da su tada zapravo bili u zarobljeništvu i da ona nije došla kući nego negdje gdje nije mislila da će doći“ (Radić, 2020).

⁶ Prema Ivinom sjećanju, „Bili su to prijateljski nastrojeni stariji muškarac i žena“ (Radić, 2020).

okolnost“ (ibid.).

Tijekom zarobljeničtva posebno se isticalo ime jednog od oficira pod nadimkom „Brka“. On se obitelji Radić nije htio predstaviti niti obznaniti svoju funkciju, no, po njegovoj naredbi su Jelena, Iva i Nela prebačene u prostoriju na Veleprometu s boljim uvjetima: „On je mojoj majci govorio kako se ocu neće ništa dogoditi i davao je neke reči utehe“ (ibid.). „Brku“ s vremenom više nisu vidale.

7. Život nakon zarobljeničtva i povratak u Vukovar

Iva Radić je na Veleprometu zajedno s majkom i sestrom ostala još „nekih desetak dana, skoro do samog pada grada svakodnevno se nadajući očevom povratku“ (Radić, 2020). Zadnjeg dana boravka u zatočeništvu do njih dolazi jedan od vojnika dajući im dokumente. Stavili su ih u puni autobus koji ih je odveo nazad u Srbiju: „Nismo smeli ni da pitamo za oca ni što se s njim dogodilo“ (ibid.). Iva se sjeća da se Odžacima već proširio glas kako je cijela obitelj Radić pobijena. Majka se u rano proljeće 1992. godine odlučila vratiti u Vukovar „da sačuva kuću obzirom da je na nju palo nekoliko granata“ (ibid.). U tim trenucima njihov je dom služio kao sjedište Crvenog križa preko kojeg se dijelila pomoć pošto je kuća do tog trenutka već bila potpuno opljačkana i prazna. Jelenin dolazak u Vukovar bio je izuzetno težak: „Mama se vratila u Vukovar sama, a spavala je s pištoljem pod jastukom zato što joj je tada kao supruzi jednog Hrvata bilo izuzetno teško“ (ibid.). Jedan od susjeda iz ulice pokušao je silovati Jelenu koja se zahvaljujući pištolju obranila. Drugim riječima, „razni ljudi koji su nam bili prijatelji prije rata sad su od nas okretali glavu. Mnogi ljudi koji su čak ostali dužni novac pokojnom Milanu, također su se pravili strancima“ (ibid.). Period Jeleninog povratka bio je obilježen redovitim ekscesima.⁷ Poznanici navodno nisu imali informacije o nestalom Milanu i Jeleni savjetuju da se ne raspituje kako ne bi doživjela sličnu sudbinu. Naposljetku, uz mnogo muke, Jelena uspijeva povratiti obiteljsku kuću svog supruga. U nekoliko navrata pokušala je razgovarati s Jovanom Radanom i saznati nešto o sudbini nestalog supruga, međutim, Radan je negirao sva saznanja i postajao je verbalno agresivan što je Jelenu dodatno obeshrabrilo. Radan je za vrijeme tzv. Republike Srpske Krajine bio lokalni moćnik i direktor Vuteksa kao zaslužni učesnik rata. Živio je u svojoj kući u Zelenoj ulici, u neposrednoj blizini kuće nestalog. Iva je za to vrijeme zajedno sa sestrama ostala u Odžacima gdje joj je jako nedostajala majka: „naša porodica je od 1991. bila uništena“ (ibid.). Kako navodi Iva, „Vukovar više nije bio isti, ovdje su bili neki divlji ljudi, ovdje je bilo kao Divlji Zapad“ (ibid.). Tijekom 1993. godine Iva više nije mogla izdržati loše uvjete života u Odžacima popraćene stalnim bolestima, kao i predugu odvojenost od svoje

⁷ Kako navodi Iva, pojedini ljudi su Jelenu svjesno dovodili u po život opasne situacije: „Pošto nije bilo crepa na kući, majci je usfalilo nešto materijala da to popravi. Oni su joj rekli da ide u jednu kuću na kojoj je ostalo malo crepa i da ga uzme. To je bila kuća od nekih Hrvata kojih nema. Poslali su je tamo zato što je ta kuća bila u neposrednoj blizini komande jedne od paravojnih postrojbi. Jedan čovek ju je držao na nišanu i mogao je da ju ubije bez ikakve odgovornosti zato što je bilo takvo pravilo; ako si u tolikoj blizini mogu da vas ubiju i ne moraju uopšte da odgovaraju za to“ (Radić, 2020).

majke, te se odlučuje uputiti u Vukovar. Sestre su ostale u Odžacima, ali su vikende provodili zajedno. Ivin dolazak bio je izuzetno traumatično⁸ iskustvo: „Sećam se da sam u to vreme u gradu vidjevši nekog invalida otišla provjeriti da nije to moj otac“ (ibid.). Iva ubrzano odrasta. U Vukovaru kreće u školu u 1. razred s potpuno novim i njoj nepoznatim ljudima. Kako se sjeća, „malo koje dete je htelo da se druži sa mnom. U toj školi sam bila etiketirana kao dete ustaša“ (ibid.). Posebno traumatičan trenutak djetinjstva bio je susret s Jovanom Radanom, tada uglednim direktorom Vuteksa, a danas osobom s dvije podignute optužnice: „U novembru sam krenula u školu i sećam se da je Jovan Radan imao dve doge, dva ogromna psa. Ona su režala na mene, a on je stajao na kapiji i gledao scenu kako njegovi psi reže i laju, i grohotom se smijao“ (ibid.). Tom prilikom, tada devetogodišnja Iva se pomokrila od straha. Iva zaključuje kako Vukovar više nije bio isti grad, „u školi više nije bio moj razred i moji drugari, grad je bio razrušen, nije postojala čevabdžinica u koju me otac vodio, nije postojala trgovina u kojoj su mi kupovali odjeću, ljudi su bili drugačiji, drugačija se muzika slušala u gradu, bilo je puno uniformiranih ljudi i puno pucnjave s rafalnom paljbom posebice tijekom praznika. Sve je bilo drugačije; od same atmosfere do mojeg osećaja“ (ibid.). Ivina majka bila je prisiljena snalaziti se na razne načine kako bi uspjela prehraniti obitelj. Bez oca, s oštećenom kućom odlučila je započeti prodaju krivotvorene robe na tržnici kako bi osigurala osnovne uvjete – ne za normalan život već za preživljavanje.

8. Epilog

Tijekom boravka u Vukovaru do Ive su dolazile različite priče o sudbini njezinog oca. Pojedini poznanici govorili su kako je identificiran u nekoj od masovnih grobnica, što se pokazalo neistinom. Iva se, kako sama priznaje, cijelo vrijeme nadala da je njezin otac živ: „Ja nikome nisam verovala jer sam shvatila da lažu. Ja sam celo vreme osećala da je moj otac živ, ali da je negde odakle mi se ne može javiti“ (Radić, 2020). Tek kad je i sama postala majka priznala je sebi kako otac više nije živ. U tim trenucima znala je da bi otac pronašao način da joj se javi ili pošalje neki znak. Još uvijek razmišlja o očevim posljednjim trenucima: „I dan danas me

⁸ Iva navodi različite traumatične momente. Prema njezinim riječima: „Sećam se da sam se jednog momenta, u tim prvim godinama nakon rata, zapitala 'Bože, zašto se ja zovem Iva? Zašto ja nosim to hrvatsko ime?'. Mene su tada uverili da je Iva hrvatsko ime. Željela sam da se zovem Mirjana kao moja tadašnja najbolja drugarica“ (Radić, 2020).

Drugo neugodno i traumatično iskustvo dogodilo se tijekom organiziranog odlaska u Grčku. Naime, Grčka je na 9 mjeseci otvorila vrata djeci koja su ostala bez jednog ili oba roditelja za vrijeme rata, kako bi tamo proveli dio školovanja i rehabilitacije. „Meni se ta Grčka činila jako lepo i primamljivo u to vreme i ja sam se prijavila. Mama me bila spakovala, pasoš je bio izvađen i jako sam bila uzbuđena. Večer prije putovanja u Grčku meni je javljeno da ne mogu da idem u Grčku zato što je moj otac bio Hrvat. To mi je priredila prva komšinica moje obitelji čiji suprug je pokušao da siluje moju majku odmah nakon rata. Kada je čula da se spremam u Grčku, besno je sela u auto i otišla do direktora osnovne škole i napravila skandal s pitanjem 'kako dete ustaša može da ide u Grčku?'. Idući dan sećam se autobusa koji je otišao za Beograd na aerodrom i dalje za Grčku“ (Radić, 2020). Kako zaključuje Iva iz današnje perspektive, „šikaniranja su bila različita, kako od komšija tako od nastavnika ili ravnatelja. Svi su se, čini mi se, trudili da mi detinjstvo učine što lošijim i što gorim. To je išlo do toga da im je smetala čak i moja mačka koju su hteli da ubiju. Čak su mi bacili bombu pod prozor sobe“ (Radić, 2020).

proganja i muči činjenica što se dešavalo onog momenta kad je Jovan Radan seo u auto i krenuo prema Negoslavcima. Kako je tekao razgovor između mog oca i njegovog krvnika, saučesnika u ubojstvu? Je li otac možda glumio samo da nama olakša, a znao je što ga čeka? Kako su se ponašali prema njemu i zašto su mu to napravili?“ (ibid.). Unatoč situaciji, Iva nikada nije pomišljala odustati od potrage za svojim ocem. Preseljenjem u Beograd, stupa u kontakt s *Fondom za humanitarno pravo*, ostvaruje suradnju s *Koalicijom za REKOM* i *Documentom* – Centrom za suočavanje s prošlošću. Također, na vlastitu inicijativu odlazi do aktera rata u Vukovaru 90-ih godina kako bi pokušala saznati korisne informacije. Tako 2019. godine odlazi do Jovana Radana koji danas živi u Vojvodini u pokušaju da sazna što se dogodilo njezinom ocu. Međutim, Radan cijeli događaj negira te ne želi govoriti o detaljima. Kasnije, nakon što je susret Ive Radić i Jovana Radana emitiran u emisiji na jednoj hrvatskoj komercijalnoj televiziji, javila se žrtva Radanovog silovanja⁹ 1991. godine. Ostalo je još puno neodgovorenih pitanja poput uloge nepoznatih uniformiranih vojnika na Veleprometu s upečatljivim nadimcima, do Milanovog puta prema Negoslavcima. Ivina upornost važan je poticaj svim članovima obitelji i porodica nestalih osoba. Njezina potraga za nestalim ocem traje i dalje te neće prestati sve dok ne sahrani posmrtnu ostatku Milana Radića. Stoga, unatoč teškom djetinjstvu proživljenom u ratnom Vukovaru, Iva poručuje kako našu djecu i buduće generacije treba učiti „da ne mrze nikoga, da ljude trebaju gledati kao ljude kroz njihove duše i njihovo ponašanje, a ne kroz nacionalnosti“ (Radić, 2020). Iz tog razloga, vjeruje kako vlade Hrvatske i drugih post-jugoslavenskih zemalja trebaju osigurati institucionalnu podršku civilnim žrtvama kako bi dobili adekvatnu satisfakciju. Nastavlja tragati u svakodnevnoj vjeri i nadi da će ipak dostojanstveno sahraniti svog oca.

9. Kronologija slučaja Milan (Mijo) Radić

1981. – Milan Mijo Radić upoznaje Jelenu iz Karavukova s kojom stupa u brak iste godine.

28. rujna 1983. – Rađa se njihova kći, Iva Radić.

Lipanj 1991. – Obitelj Radić (Milan Radić, kći Iva, supruga Jelena i njeno dvoje djece iz prvog braka, Nela i Violeta), privremeno se sklanjaju u podrum obiteljske kuće dok traju ratne aktivnosti.

7. rujna 1991. – postavljaju se pijesak barikade na uglu Cesarićeve i Radničke (ugao gdje se nalazila kuća obitelji Radić) te je kuća postala meta zračnih napada što je dovelo u opasnost sve koji su se skrivali u podrumu obiteljske kuće Radić.

U popodnevrim satima istog datuma, obitelj Radić napušta Vukovar.

⁹ „Ponovno se pojavio na vratima. Govorio mi je da uđem u sobu, ja sam ušla u sobu. On je zatvorio vrata. Izvadio je i pištolj s kojim je psa ubio prije toga. Pitao me jesam li trudna jer ako jesam, znači nosim ustašu. Ja u tom trenu nisam znala jesam li trudna, nismo se čuvali prije, mislila sam da nisam trudna. Rekla sam da nisam trudna. Rekao je da nas sve Hrvatice treba je**ti da rađamo srpsku djecu“ (Provjereno, 2020).

28. rujna 1991. – Na Ivin 8. rođendan obitelj odlazi iz Karavukova u potrazi za stanom u Odžacima koji su tada prepuni izbjeglica i rezervista. Pronalaze trošan stan u Bačkoj ulici kod „ludog Mije“ gdje će živjeti punu godinu dana.

Listopad 1991. – Jelena i Nela odlaze u Vukovar s namjerom da iz kuće uzmu potrepštine za zimu. U kući nailaze na pripadnike JNA iz Crne Gore, rezerviste i dobrovoljce. Drugi dan, Jelena i Nela vraćaju se u Odžake.

8. studenoga 1991. – Obitelj Radić se vraća u Vukovar. Istog dana, Jovan Radan odvozi Milana Radića prema Negoslavcima gdje mu se gubi svaki trag.

9. studenoga 1991. – dok je Jelena pušila na stepeništu, nepoznati vojnik odvodi je do izvjesnog Brka koji je ispituje o povezanosti s Hrvatskom vojskom. Istog dana, Jelena, Nela i Iva bivaju premješteni u drugu prostoriju na dnu Veleprometa, udaljena od ostatka kompleksa. Tamo su ubrzo dovedeni još neki civili među kojima je bio i Mirko Radić, rođeni stric nestalog Mije.

10. studenoga 1991. – Na zahtjev tzv. „Brke“, obitelj nestalog je premještena iz podruma u bolje uvjete, s grijanjem. Od tog datuma više ne dolazi u susret s Brkom za kojeg su putem priča saznali da je vjerojatno riječ o visokom i poštovanom „starješini“.

18. studenoga 1991. – Na zahtjev mlađeg vojnog lica, obitelj nestalog predaje osobne dokumente te biva upućena u autobus. Mijenjajući prijevoz, obitelj nestalog dolazi do Odžaka bez vijesti i saznanja o nestalom Miji.

Proljeće 1992. – Jelena ostavlja djecu u Odžacima i vraća se u Vukovar da vidi što je s nestalim suprugom i kućom. U kući je smješten Crveni križ, a informacije o suprugu nema.

12. veljače 2007. – Županijski sud u Vukovaru podiže optužnicu protiv Jovana Radana za ubojstvo civila Dauta Ziberi.

17. studenoga 2015. – Iva Radić u Tužilaštvu za ratne zločine (TRZ) u Beogradu daje izjavu kao očevidac slučaja s ciljem da se protiv Radana pokrene postupak.

Početak 2017. – Zlatko Bučević iz Županijskog državnog odvjetništva Osijek daje obitelji na uvid optužnice u dva predmeta koja se u Hrvatskoj vode protiv Radana, za ubojstvo civila i silovanje.

Krajem 2018. – Obitelj nestalog ostvaruje kontakt sa specijalnim izaslanikom predsjednika Republike Srbije za pitanja nestalih u ratu, Veranom Matićem koji iskazuje volju da pomogne.

2019. – Iva se suočava s osobom koja je Milana odvela u nepoznato, Jovanom Radanom.

Literatura

1. Marijan, D. (2002). *Bitka za Vukovar 1991*. *Scrinia slavnica* 2. Izvorni znanstveni članak. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/11352>, posjećeno: 18.2.2021.
2. Nazor, A. (ur.) (2008). *Grad je bio meta: bolnica, dom umirovljenika...* Stega tisak d.o.o. Zagreb.
3. Radić, I. *Osobni intervju*, 13. prosinca 2020.
4. *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću. *Arhiva dokumenata sudskih procesa*